

Cuvinte cheie: Mihai Eminescu; chestiunea evreiască; atitudinea negativă; societățile tradiționale; articolul 7 al constituției

Mots-clés: Mihai Eminescu; question juive; L'attitude négative; sociétés traditionnelles; l'article 7 de la Constitution

O analiză a relațiilor lui Mihai Eminescu cu evreii nu poate fi percepută fără prezentarea unor detalii privind istoria evreilor stabiliți în România în secolul al XIX-lea.

Așa cum este cunoscut Tratatul de la Adrianopol (1829) a însemnat pentru Principatele Române totala libertate comercială, fapt ce a determinat ca domnitorii români să încurajeze așezarea evreilor în aceste țări, pentru ca ele să prospere. Datorită faptului că evreilor li se refuzau dreptul de proprietate asupra pământului, aceștia se vor concentra în orașe. În aceste condiții burghezia evreiască semnifică o veritabilă concurență pentru burghezia română, fapt care a generat reacții negative din partea unui segment al intelectualilor și al clasei politice românești.

Interesantă este percepția lui Moses Gaster¹ asupra raporturilor dintre evrei și români. În ultimul sfert al secolului al XIX-lea, puțini evrei se interesau de politică și foarte rar puteai întâlni un evreu lecturând un ziar românesc. Politica nu era una din preocupările lor. Moses Gaster considera că societatea evreiască bucureșteană era caracterizată de superficialitate balcanică, mimetism cultural și având instituții rudimentare².

Străinul este o prezență activă în imaginarul oricărei societăți. Lucian Boia menționează că două trăsături ale istoriei românești au determinat percepția celui alt: pe de o parte, reacția unei civilizații rurale, tradiționale și, pe de altă parte, puternicul impact al modelelor străine³.

În secolul XIX s-a înregistrat o intensă emigrație evreiască spre Principatele Române, în special, spre Moldova. Cei mai mulți evrei veneau din Galiția și din Rusia. Un contingent puțin numeros a sosit în Principate, din Im-

1 Dr. Moses Gaster (1856-1939), a fost un rabin evreu din România și Anglia, filolog, istoric literar, publicist și folclorist, cu deosebire în domeniul limbii și culturii române și al studiilor iudaice. Membru de Onoare al Academiei Române a fost totodată un luptător pentru emanciparea evreilor din România și un important conducător sionist. În anul 1878, la inițiativa prof. Graetz, Gaster s-a alăturat Comitetului Român de la Berlin, care, întrunit în urma războiului ruso-turc, a încercat să asocieze recunoașterea independenței României de acordarea de drepturi civile depline minorităților necreștine, respectiv evreilor. În anul 1881, Gaster a început să se dedice studiului literaturii vechi și literaturii populare române, a ținut prelegeri de mitologie comparată la Universitatea din București și a colaborat la importante publicații culturale ale vremii. A luat parte la ședințele cercului „Junimea” stabilind relații amicale cu Titu Maiorescu și Mihai Eminescu. După ce în 1885 a fost ales membru în societatea Ateneul Român, în mod surprinzător, la scurt timp după aceasta, a fost expulzat din România, din ordinul guvernului liberal al lui Ion Brătianu, împreună cu principalii lideri de opinie ai presei evreiești, ca urmare a înfierării de către aceștia a măsurilor legislative restrictive, a abuzurilor administrative și a propagandei împotriva evreilor. El are meritul de a fi autorul primei încercări de sistematizare a folclorului literar românesc în „Literatura populară română”, București, 1883. „Chrestomația română”, Leipzig, București, 1892, a fost considerată mulți ani lucrare de referință în domeniu, făcând cunoscute în mediile de specialitate europene limba și literatura română, la fel ca prelegerile sale ținute la Oxford sau studiile publicate în reviste de specialitate.

2 Moses Gaster, *Memorii, corespondență*, ed. by Victor Eskenasy, București, Hasefer, 1998, p. 23.

3 Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 177.

periul Otoman, fiind descendenți ai evreilor alungați din Spania în secolul al XV-lea⁴. Astfel Carol Iancu menționează următoarele cifre: „În 1803 existau în Moldova circa 30.000 de evrei, în 1848 circa 60.000, iar la 1859 118. 922”⁵.

Evreii s-au așezat în orașele din nordul și sud-estul spațiului românesc, în Basarabia, Moldova, Bucovina și Maramureș. Prezența evreilor într-un număr așa de important în aceste regiuni a generat puseuri antisemite.

Antisemitismul românesc a fost caracterizat de o motivație de natură economică. „Românii, în marea lor majoritate oameni legați de pământ – țărani sau boieri – și de activități tradiționale nu prea au excelat în îndeletnicirile economice și comerciale. Numeroși străini – nu numai evrei, dar și germani, greci și armeni – au ocupat aceste sectoare, imprimând românilor un complex de inferioritate. Ponderea evreilor a fost mare îndeosebi în comerț”⁶.

Geneza antisemitismului românesc se împletește cu originile statului român modern și cu apariția tradiției culturale naționale care a însoțit Unirea Principatelor, cucerirea independenței și crearea României Mari. Liderii revoluției de la 1848-1849 din Țara Românească și Moldova au militat pentru emanciparea evreilor și acordarea egalității politice cu românii⁷. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza s-a pronunțat și el în favoarea evreilor. Codul civil din 1864 favoriza naturalizarea acestora, dar în condiții limitate. În realitate, niciun evreu nu a primit cetățenia în timpul domniei lui Cuza, confruntat cu o opoziție tot mai puternică și care în final i-a provocat abdicarea.⁸

Leon Volovici afirma că antisemitismul românesc a apărut după Unirea Principatelor Române din 1859 când trebuia precizat statutul populației evreiești în noile cadre teritoriale. “Violența dezbaterilor politice și a manifestărilor publice atinge punctul maxim la 1866, când, cu toată presiunea Germaniei și Franței, se votează articolul 7 din Constituție care menținea evreilor statutul de străin, și, din nou, după declararea independenței (în perioada 1877-1879), când, după Congresul de la Berlin, România este practic silită să modifice în favoarea evreilor articolul amintit”⁹.

Se impune să menționăm că nemulțumirile împotriva evreilor au fost generate și de sentimentul de insecuritate românească confruntată cu ostilitatea unora dintre Marile Puteri, care nu doreau Unirea Principatelor Române și obținerea independenței naționale.

Unul din stereotipurile întâlnite în lucrările de specialitate îl prezintă pe poet ca fiind antisemit. Ceea ce se omite, însă, este faptul că Eminescu nu a acuzat poporul evreu, limba și cultura lui, ci anumite trăsături comportamentale (mercantilism, specula) ale evreului moldovean. Antisemitismul poetului nu a fost unul de factură rasială. El își propunea doar să stimuleze rezistența românilor la acerba concurență a evreilor.

Atitudinea negativă a poetului față de evrei este generată de ocupațiile neproductive ale acestora. În percepția sa, evreii nu reprezintă o structură socială pozitivă, căci ei sunt doar consumatori, comercianți și traficanți ai produselor românești. Poziționați în această grilă de valori, evreii generează scumpirea artificială a vieții cotidiene și fac o concurență negativă ocupațiilor productive. „C-un cuvânt evreul nu merită drepturi nicăieri în Europa, pentru că nu muncește iar traficul și scumpirea mijloacelor de trai nu este muncă, și aproape numai întreaceasta consistă a evreului. Evreul nu cere, ca clasa de mijloc din secolul al XVII-lea libertatea muncii productive, ci libertatea traficului. El e veșnic consumator, niciodată producător și desigur că numai cu foarte rară excepție se va găsi într-adevăr câte un evreu care să producă. Dacă e meseriaș, e superficial, lucrează numai pentru ochi. De aceea, chiar la noi, unde împrejurările ar trebui să-i silească la muncă vom găsi că ei reprezintă meseria superficială. Cel mai solid meseriaș e și aici în țară românul sau germanul sau cehul, niciodată evreul”¹⁰.

Eminescu nu culpabilizează pe evrei pentru faptul că sunt evrei, sau pe greci pentru etnia lor, ci pentru faptul că un segment al lor recurge la instrumente incorecte pentru acumularea averilor în detrimentul țărănilor. Tonul său vehement nu se adresează grecilor și evreilor stabiliți de sute de ani în Țările Române, ci împotriva acelorora veniți după Revoluția de la 1848, care ocultează împreună cu Marile Puteri împotriva României. Poetul menționează că, dacă evreii ar fi fost naturalizați în masă, așa cum solicitau liberalii, ei ar fi amplificat corpul electoral favorabil liberalilor.

„O seminție care câștigă toate drepturile fără sacrificii și muncă e cea evreiască...Ce servicii a adus omenirii îndăratnicul și egoistul neam evreiesc? Ocupându-se pretutindeni numai cu traficea muncii străine, alegân-

4 Lucian Boia, *România: Țară de frontieră a Europei*, Editura Humanitas, București, 2002, p. 192.

5 Carol Iancu, *Evreii din România(1866-1919). De la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 1996, p. 49.

6 Lucian Boia, *op. cit.*, p. 192.

7 Carol Iancu, *op. cit.* pp. 52-54.

8 *Ibidem*, pp. 56-65.

9 Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și «problema evreiască» în România anilor '30*, București, Ed. Humanitas, 1995, p. 52.

10 Mihai Eminescu, *Opere*, vol.IX, Publicistică 1870-1877, studiu introductiv de Al. Oprea, ediție critică de Perpessicius, Editura Academiei R. S. R, 1980, București, p. 301.